

TANITMALAR

Yard. Doç. Dr. Necmi Akyalçın, Türkçe İkilemeler Sözlüğü – Tanıklı, Anı Yayıncılık, Ankara, Nisan 2007, 694 –IX sayfa

Türkçede kullanılan ikilemelerin örnekleriyle verildiği bu çalışma, Prof. Dr. Cavit Kavcar ve Prof. Dr. Fuat Bozkurt tarafından yazılan iki ayrı sunuşla başlamış olup daha sonra ikilemeler hakkında bilgi verilerek çalışmanın amacı, yöntemi anlatılmış, açıklamalardan sonra taranan eserlerin listesi verilerek sözlüğe geçilmiştir. İkilemeler Üzerine başlığı altında farklı kaynaklarda yapılan ikileme tanımları verilerek, bu konuda yapılmış çalışmaların künyeleri kaydedilmiştir. Amaç ve Yöntem başlığında bu çalışma ile, ikilemelerin toplu olarak görülebileceği, sözlük anlamları dışında cümle içerisindeki kullanımlarına bağlı anlamlandırmaların yapılabileceği örnekli bir çalışma hedeflendiği üzerinde durulmuştur. Bunun için 400 dolayında kitap, çok sayıda dergi ve 14 farklı gazetenin taranmasının yanında, derlemelere de yer verildiği belirtilmiştir. Ayrıca sözlüğün dizilişi hakkındaki bilgiler de, yalın kullanımların önce yardımcı fiillerle oluşan birleşik yapıların sonra gelmesi gibi, bu bölümde verilmiştir.

Açıklamalar başlığında ise madde başı yapılan ikilemelerin öncelikle en çok bilinen anlamına, daha sonra tanıklardaki anlamına yer verildiği üzerinde durularak çoğunlukla tek örnek kullanıldığı belirtilmiş, istisna olan durumlar açıklanmıştır. Mesela *eli kolu* ikilemesinin anlamının daha net ortaya koyabilmek için dört örnekle açıklandığı vurgulanırken çalışmaya dâhil edilmeyen ikileme yapısı olabilecek kullanımlar da izah edilmiştir. Sayılarla kurulan ikilemelerin yalnızca kalıplaşmış olanlarının çalışmaya alındığı, *on bir on iki* gibi her sayının arka arkaya sıralanması ile oluşabilecek kullanımların çalışmaya alınmadığı, ayrıca *gibi* edatıyla kurulmuş olan *adam gibi adam* yapılarının da çalışmanın dışında tutulduğu belirtilmiştir. *Tertemiz, yemyeşil* gibi oluşumların, bu çalışmada ikileme olarak değerlendirilmediği vurgulanırken, -A zarf-fiil eki ile oluşturulmuş ikilemelerden yalnızca *güle güle, söke söke, seve seve* gibi kalıplaşmış olanlarına yer verildiği söylenmiştir. Yine buna benzer olarak -İp zarf-fiil eki ile kurulmuş *boyanıp boyanıp* gibi yapılar ile bir fiilin geniş zamanın olumlu ve olumsuz çekimini (-İr -mAz) arka arkaya aldığı *gelir gelmez* gibi yapıların da, hemen her fiilden bu yapılarda ikilemeler türetilebileceği düşüncesi ile, çalışmaya dâhil edilmediği belirtilmiştir.

Kitabın 41 ve 691. sayfaları arasında ikilemeler sözlüğü oluşturmaktadır. Alfabetik olarak dizilen sözlükte, madde başı olan kelimeler koyu yazılmış olup, taranan eserlerde ya da yapılan derlemelerde açıklaması yapılan ikilemenin örneğine varsa, açıklamanın altında verilmiştir. Örneklerdeki mana eğer genel kullanımdan farklı ise, buradaki anlamın da açıklamaya eklendiği vurgulanmıştır. Çok sayıda eser taranmış olmasına karşın

her ikileme için örnek kullanıma yer verilmiş değildir. Bu sözlükte Türkçe kelimelerle kurulmuş ikilemelerle birlikte alıntı kelimelerle kurulmuş ikilemelere de yer verilmiştir. Çalışmada yer alan ikileme sayısının yedi binden fazla olduğu yazar tarafından belirtilmiş olup oldukça geniş kapsamlı bir sözlük oluşturulduğu belirtilmiştir.

Türkçede kullanılan çok sayıda ikilemenin farklı anlam ve görevleriyle, örneklendirilerek okuyucuya sunulmuş olması, bundan sonra yapılacak çalışmalar için İkilemeler Sözlüğü bir başvuru kaynağı olacaktır.

Feryal KORKMAZ

Abdurishid Yakup (2005). The Turfan Dialect of Uyghur. Göttingen: Harrassowitz Verlag – Wiesbaden. XVI+488.

Eski Türkçe döneminde din, hukuk, edebiyat, tıp gibi farklı alanlara ait metinler çoklukla eski Uygur sahasında yazılmıştır. Bu metinler 19. yüzyıldan itibaren Fin, Alman, Rus, Fransız, Çin, Japon gibi değişik milletlere mensup bilim adamlarınca bugün Çin hakimiyetinde bulunan Doğu Türkistan topraklarında, bilhassa da Turfan bölgesinde yapılan arkeolojik çalışmalarda bulunmuştur.

İlk yerleşik Türk medeniyeti bu bölgede kurulmuştur. Budizm, Manihaizm, Nesturlilik, İslamlık gibi farklı inanç sistemlerine mensup Uygurlar, bu dinlere ait metinleri kendi dillerinde yazmışlardır. Uygurlar, bu metinleri yazarken bu din mensuplarının Arap, Soğut, Mani gibi yaygın biçimde kullandıkları alfabelerden yararlanmışlardır.

Bu bölgede meydana getirilen Türk medeniyeti, daha sonra farklı merkezlerde oluşan yazı dillerini etkilemiş; onlara kaynaklık vazifesi görmüştür. Uygur Türkçesi bu sebeplerden dolayı gerek tarihî gerekse günümüz Türk yazı dillerinin anlaşılması için önemlidir.

Tarihî Uygur Türkçesinin üzerine sırasıyla Karahanlı, Harizm ve Çağatay Türkçeleri kurulmuştur. Günümüzde ise modern Uygur yazı dili bu silsilenin devamıdır. Yazı dilindeki devamlılık modern Uygur Türkçesini önemli kılan amillerdendir.

Yazı dili çoğu zaman tutucudur, eski şekilleri, konuşma dilinde değişseler bile korumayı sürdürürler. Mesela, Osmanlı imlasında belirtme hali eki, ünlü uyumuna girmesine rağmen daima düz-dar ünlülü olarak gösterilmiştir. Bir başka örnek, günümüz Türkiye Türkçesindeki *ada* kelimesi Osmanlı imlasında daima *ata* şeklinde yazılmıştır. Dolayısıyla Uygur yazı dilinde de benzer bir muhafazakârlık söz konusudur.

Bunların dışında bazen yazı dili, kimi dil meselelerini çözümlemeye yetmez. Bu durumda o dilin ağızları, yazı diline geçmeyen kelime veya gramer şekilleri yardımcı olmak üzere devreye girer. Mesela, Türkiye Türkçesindeki *yazı* “ova”, *yazgı* “yaygı,